

ŞİDDETİ DOĞURAN BİR FAKTÖR OLARAK KURUCU İKTİDAR SORUNSALI

Hasan Küçükaya*

Özet:

Kurucu iktidar kavramının tarihsel gelişim ve ontolojisinin ister yasal, isterse yasa karşısı şekliyle olsun şiddetin ortaya çıkmasında ve tarih boyunca iktidar ile birlikte anılmasında anahtar kavramlardan biri olduğunu ortaya koymaya çalıştığımız bu makalede, kurucu iktidar kavramının tanımını, ortaya çıkışı ve sonrasında gerek kendi içinde barındırdığı tezatlara, gerekse karşılaştığı direnç noktalarını, sosyal ve siyasal bilimlerin temel kavramları ve önde gelen düşünürlerinin görüşleri ışığında açıklamaya çalıştık.

Şiddetin kaynağını kurucu iktidar (constitutive power) kavramının kökeniyle yakında ilgili olarak irdelemek gerekirse, Constitutive kavramı 'birlikte kurma, birlikte yapma' anlamında bir kurucu ve yapıcılığı ifade eder. Bu yönüyle de kurucu iktidar denildiğinde, birlikte kurulan ve birlikte karar verilen yeni bir dönem anlaşılır.

Şiddetin kaynağı 'birlikte' tabir edilen kümenin ne denli tüm toplumu kapsayıcı karaktere sahip olduğu sorusunun cevabında aranmalıdır. Bu sorunun cevabı iktidar sahiplerinin hangi ölçüde bir şiddet ya da dirençle karşılaşacağını belirler.

Egemenliğin meşru şiddet araçlarıyla donatılıp şiddetle özdeşleşecek ölçüde de bu araçlara sıklıkla başvuruyor olması doğal olarak karşı şiddeti netice vermektedir.

Şiddet, kurucu paradigmanın inşası sürecinde kendi çıkarlarının ve varlıklarının ihmal edildiğini varsayan kümelerin iktidarın yeniden dağılımını sağlama isteğinin yansıma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu amacı gerçekleştirmek ve yasal çerçevede kalmak üzere öngörülen yöntemler de bulunmaktadır, ancak kabul etmek gerekir ki, her kurucu iktidar, ardılı olan iktidarlara korumak ve devamını sağlamak üzere bir 'statüko' emanet etmektedir. Bu açıdan, yasal sınırlar içerisinde öngörülen araçlar, statükonun değişmesini gerektiren talepleri karşılamaya çoğu zaman yeterli gelmemektedir. Bunun yeterli olduğu kimi zamanlarda ise bu araçların kullanımı ve elde edilmesi mümkün olamamaktadır; yasal ya da başka nedenlerden ötürü. Bütün bu açmazlar karşısında 'çaresizce' gidilen yolun adıdır şiddet.

Burada kurucu edime bağlılık ve onun bir yönüyle ardıllarına (tali iktidara) bıraktığı 'emanet'e sadakat ve ihanet, yasa karşısında şiddetin salınım gösterdiği iki uç noktadır. Bu uç noktaların birinde 'statüko'nun bekçileri, diğerinde ise düşmanları yer almaktadır.

Anahtar sözcükler: Kurucu ve tali iktidar (egemenlik), Yasal şiddet, Yasa dışı (karşı) şiddet, Statüko ve bekçileri, Çaresizlik sendromu olarak şiddet.

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi – Yüksek Lisans

Giriş: Kurucu Ve Tali İktidar

Anayasaların da tıpkı canlılar gibi doğdukları, siyasal yaşamın bozucu etkilerine maruz kaldıkları, önemli ya da önemsiz kimi değişikliklere uğradıkları ve nihayet günü gelince de yok oldukları gerçeği, bu gerçeğin ifade edildiği gündün beri ‘anayasa’ söz konusu olduğunda temel bir kabul haline gelmiştir. Bu temel kabul içinde anayasaların doğuş ve yok oluşları bağlamında, her yok oluşu yeni bir var oluş takip ettiğinden bir anayasayı ortadan kaldıran güç, yerine bir başkasını ikame etmek zorundadır. Bu durumda yeni bir anayasanın doğuşuna tanık olmaktayız.

Anayasaların bu siyasal maceralarının ima ettiği iki konu vardır: Birincisi anayasaların yapılması, ikincisi de değiştirilmesi. Kabaca söyleyecek olursak, anayasa açısından bakıldığında anayasaları yapan (sıfır noktasından inşa eden) güç kurucu iktidar, mevcut anayasalar üzerinde kimi değişiklikler gerçekleştiren güç ise tali iktidar vasfını kazanmaktadır. Kurucu iktidar derken anayasaların yapılması, tali iktidar derken de yine yapılabilecek bir anayasanın çizdiği yetkiler çerçevesinde kalmak üzere, bu anayasa üzerinde kimi önemli ya da önemsiz değişiklikler yapılması kastedilir. Tali iktidar gerçekleştirdiği eylem açısından bir çeşit kurucu iktidarın türevi olarak da tanımlanmaktadır.

Bu ikili ayrım kurucu iktidarı devletin dışında ve hiçbir şekilde devlete bağlı olmayan, hiçbir şeyini devlete borçlu olmayan bir güç olarak konumlandırıyor. Kurucu iktidar kavramı doğası gereği herhangi bir iktidara bağımlı olmayan ve kayıtlanamayan bir gücü ifade eder. Tali iktidar ise tanımı gereği varlığını devlete borçludur ve ancak kurulu bir anayasal düzen içerisinde mümkün olabilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki yine kurulu anayasanın çizdiği sınırlar ile de kayıtlıdır. Bu açıdan bakıldığında kurucu iktidar sahibi gücün, bir şekilde sıfırdan inşa etmiş olduğu anayasal düzeni devam ettirdiğini, bu düzenin kurucusu olma sıfatına ek olarak hep olageldiği üzere aynı zamanda bu düzene ait gücün kullanıcısıdır da. Bu durumda kurucu iktidarın devletten bağımsız, hiçbir şeyini ona borçlu olmadığı özgün karakteri bir parça tartışmalı hale gelmektedir. Şöyle ki; ‘kurulu iktidar’ı kullanmaya başladığı andan itibaren ‘kurucu iktidar’ sıfatını kaybetmektedir. Bu çelişkili gibi görünen durumu açıklamak üzere Agamben, Sieyes’in ‘*anayasa her şeyden önce bir kurucu iktidarı kabul eder*’ önermesini aşırı önemseyerek, anayasanın hem kurucu iktidara hem de anayasal güce girecek şekilde kendisini ikiye bölerek bu iki güç arasındaki belirsizlik mıntıkasına yerleştiğini söyler. (Agamben, 2000:59) Yani bu durumda anayasayı sıfır noktasından yeniden inşa eden güç olan kurucu iktidarın, bu inşa sürecinden sonra anayasal güce dönüşüyor olması, onun kurucu iktidar olma doğasını yok etmemektedir, çünkü kendisine dayanak yapmış olduğu anayasa, onun kurucu iktidar olma doğasını kabul etmektedir.

Kurucu İktidar Ve Şiddet

Kurucu iktidar sorununa ilişkin bu problemlili durum, yani anayasal güce dönüşerek yok olma durumu, kurucu iktidarın kaynağının ne olduğu sorusuyla yakından ilgilidir. Kurucu iktidarın kaynağıyla ilgili tartışmalar ve tarihsel gelişime geçmeden önce, kurucu iktidar (constitutive power) kavramının kendi kökeninde

barındırdığı bir gerçekliği ve bu gerçekliğin iktidar karşısı yani yasa dışı şiddetin nasıl-neden oluştuğuna ilişkin açıklayıcılığını irdeleyelim. Constitutive kavramı ‘birlikte kurma, birlikte yapma’ anlamında bir kurucu ve yapıcılığa karşı gelir. Bu yönüyle de kurucu iktidar denildiğinde, birlikte kurulan ve birlikte karar verilen bir yeni dönem anlaşılır. Yani cumhuriyet yönetimleri için konuşacak olursak cumhurun (halkın) kendisi anlaşılır. Her bir bireyin katılımını öngören çoğulcu ve katılımcı bir inşa süreci kastedilmektedir. Bu aşamada ‘birlikte’ tabir edilen grup ya da kümenin ne denli kapsayıcı ve tüm toplumu, toplumsal güç ya da menfaat odaklarını temsil edici, ayrımcılığa kapalı bir karaktere sahip olup olmadığı sorusu sorulabilir. Yasa dışı şiddetin kaynağı bu sorunun cevabında aranmalıdır. Şiddetin sahici ve temel sebeplerine eğilmek ancak bu şekilde mümkün olabilir.

“İktidar, insanın sadece eyleme kabiliyetine değil, uyum içinde eyleme kabiliyetine tekabül eder. İktidar asla bir bireyin mülkünde değildir, bir gruba aittir ve grup bir arada bulunmaya devam ettiği sürece var olabilir. Bir kişinin iktidarda olduğunu söylediğimizde aslında onun bir grup insan tarafından onlar adına eyleme kudretiyle donatıldığına işaret etmiş oluruz”(Arendt, 2003:57)

Hannah Arendt’in bu saptaması tam da bu duruma işaret etmektedir. Burada iktidar yerine kurucu iktidarı düşündüğümüzde, her iktidara anayasal gücü kullanma meşruiyeti sağlayan kurucu paradigmanın (felsefenin) ne ölçüde herkesi, yani “birlikte” olanları kapsadığı sorunu, hem kendisinin hem de kurucu iktidarın türevi olarak ortaya çıkan iktidarların yani tali iktidarların hangi ölçüde bir şiddet ya da dirençle karşılaşacağı sorunuyla doğrudan ilgilidir.

Kurucu iktidar sorunu ve yasa dışı şiddet arasında var olan bu ilişkiyi, kurucu iktidarın kaynağının ne olduğu konusundaki farklı yaklaşımları ve gelişim süreçlerini inceledikten sonra ayrıca ele almış olacağız.

Kurucu İktidar Düşüncesinin Gelişimi

Kurucu iktidarın kaynağının ne olduğu sorusu bu nedenlerden ötürü çok önemli bir hale gelmekte ve kimlerin kurucu iktidar olma potansiyelini taşıdığı da buna paralel bir önem kazanmaktadır. Burada önemli olan nokta, egemenlik paradoksu dediğimiz; egemenin aynı anda hukukun hem içinde hem de dışında olması halinin Agamben’in tespitiyle en belirgin bir şekilde kurucu iktidar ve bu kurucu iktidarın anayasal güçler ile olan ilişkisinde ortaya çıkmasıdır.

Bu iki güç arasındaki ilişki perspektifinden kurucu iktidar kavramının düşünce tarihindeki serüvenine kısaca göz atmak gerekirse;

Bu düşünce ilk olarak örtük ya da açık biçimiyle Fransız siyasal düşüncesinde yer almıştır. Fransız siyasal düşüncesinin en önemli temsilcilerinden Jean Jaques Rousseau’nun düşünce evrenindeki temel kavramlar ‘halk egemenliği’ ve ‘genel irade’dir. Bu kavramlar çerçevesinde Rousseau’da açık-seçik bir kurucu iktidar düşüncesine ulaşmak zordur, ancak, Rousseau halkın bütünü için zorunlu hiçbir temel yasanın olmadığını, hatta toplum sözleşmesinin bile bir zorunluluk olmadığını söylediğinde, kurucu iktidarın tanımına yaklaşmaktadır. Kurucu iktidar

dendiğinde de hiçbir kayıtlayıcı ile sınırlandırılmayan bir iktidar kaynağına atıfta bulunulur. Bu açıdan, bakıldığında Rousseau'nun düşüncesinde kurucu iktidarın kaynağı, daha doğrusu öznesi halkın kendisidir, bütünüdür. Halkın bütünü iradesi de siyasal hayata genel irade olarak yansımakta ve egemenlik de genel iradenin yansıması olarak belirmektedir. Egemenlik genel iradenin uygulanması anlamına geldiğinden devredilemez, temsil edilemez ve bölünemez bir karakter kazanmaktadır. Egemen varlık yasalarla iş görmekte ve yasalar da ancak genel iradenin işlemleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Rousseau'nun düşüncesinde yasa ya da anayasa genel iradenin görünümünden başka bir şey değildir.

Görülebileceği üzere, Rousseau için tek tek bireylere ait iradelerin toplamından oluşan genel irade dışında bir kurucu iktidar düşüncesi bulunmamaktadır. Önemli olan halkın iradesinin açıklanmasıdır. Bu yönüyle yasama gücü ile kurucu iktidar arasında bir ayırım yoktur.

Rousseau'da tam belirgin olmasa da izlerini gördüğümüz bu durumu, kurucu iktidar kavramını da icat ederek Sieyes ortaya koymuştur. Sieyes "*her şey, istisnasız olarak, genel iradeden çıkar; her şey halktan yani ulustan gelir. Böylece, genel iradeden tek ve üstün bir iktidar çıkar. İşte bu kurucu iktidardır*"(Gözler, 1998:12) demek suretiyle bu kavramı çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bir anayasa her şeyden önce bir kurucu iktidara dayanır.

Halk'ın irade beyan etme ya da beyan ettiği iradeyi değiştirme hakkı Sieyes için mutlaklıdır. Bu hakkını halk ne başkasına devredebilir ne de kendisine yasaklayabilir. Halkın bu her şeyin üstünde ve her türlü kayıttan azade olarak sahip olduğu irade onun doğa hukukuna göre oluşmasından, yani pozitif hukukun konusu olmamasından kaynaklanmaktadır. Halka özgü bu doğal durum asla değişmemektedir. Hangi şartlar altında olursa olsun halkın iradesini ortaya koymak için bulunduğu-bulacağı tüm yol ve yöntemler geçerlidir, çünkü halk her türlü biçimden bağımsızdır.

Sieyes bu düşünceleriyle halkı kurucu iktidarın öznesi olarak konumlandırmıştır. Hem Rousseau, daha çok da Sieyes'de bulunan halk egemenliği, ulusun iradesi ya da genel irade anlayışı kurucu iktidar öznesi olarak ortaya konulmaktadır.

Carl Schmitt ise halkın ya da ulusun bu şekilde kurucu iktidar öznesi olarak tanımlanması karşısında, kurucu iktidar ile halk egemenliği ya da ulusal egemenliği birbirinden ayırmanın güçleşeceğini ve kurucu iktidar öznesi ile egemen öznenin (burada egemen iktidar kastediliyor olmalı) birbirinden ayırt edilemeyeceğini söyler. Schmitt'in kurucu iktidar öznesi olarak tanımladığı egemen özne ise, olağanüstü hale karar verendir. Schmitt'e göre olağanüstü halde hukuk devleti anlayışına uygun bir yetkiye yer yoktur. Olağanüstü hale karar verici olarak egemen, normal durumda geçerli olan hukuk düzeninin dışında olmakla beraber yine de bu düzene aittir, çünkü anayasanın tümüyle askıya alınmasına karar vermeye yetkilidir. "*Yürürlükteki kanunu ilga etme yetkisi egemenliğin alamet-i farikasıdır.*"(Schmitt, 2002:16)

Bütün bunlar kurucu iktidar kavramını işaret etmektedir. Mevcut anayasal düzeni askıya almak demek, yeni bir düzenin inşası anlamına da geleceğinden hareketle, kurucu iktidarın tam olarak da bu demek olduğunu hatırlamakta yarar olacaktır. Schmitt, modern anayasal gelişimin bu anlamda egemeni bertaraf etme eğiliminde olduğunu düşünmektedir. Yani, modern anayasal gelişim, kurucu iktidar öznelerine bir anlamda siyasal yaşamın aktörleri olma konusunda fırsat bırakmamaktadır ki, Agamben de bir gözlem olarak artık kurucu iktidarın asal olduğunu ve indirgenemez bir güç olduğunu, bu gücün belirlenmiş bir yasal sistem tarafından koşullanamaz ve sınırlandırılmaz ve bu gücün kaçınılmaz olarak her türlü anayasal gücün dışında olduğunu iddia edenlerin sayısının her geçen gün azaldığını; kurucu iktidarın her geçen gün biraz daha anayasalarda öngörülen gözden geçirme süreçlerine indirgenmediğini tespit etmektedir. (Agamben, 2000:58)

Agamben, egemenlik paradoksunun kendisini tam olarak gösterdiği en iyi yer olarak tanımladığı kurucu iktidar-anayasal güç ilişkisi bağlamında, bu iki güç arasındaki ayrımı tam olarak oluşturma ve sürdürme konusunda hem teori hem de pozitif yasamanın daima zorluklarla karşı karşıya kaldığını söylüyor.

Kurucu iktidarı anayasal gücün içinde düşünen ve onu anayasalardaki gözden geçirme sürecine indirgeme eğilimindeki anlayışı Walter Benjamin, Agamben'e göre bugün bile değerinden hiçbir şey kaybetmemiş olan sözcüklerle eleştirmektedir. Benjamin söz konusu ilişkiyi, yasa koyan şiddet ve yasayı koruyan şiddet arasındaki ilişki olarak sunmakta ve yasal bir kurumda örtük biçimde şiddetin olduğunu, bunun ortadan kalkması durumunda bu kurumun çürüyeceğini söyler. (Agamben, 2000:58-59)

Agamben bu noktada temel sorunun anayasal bir güce dönüşerek kendisini öldüren bir kurucu iktidarın nasıl tasavvur edileceğinden daha çok kurucu iktidarın anayasal güçten kesin bir biçimde nasıl ayırt edileceği sorunu olduğunu söyler. Bütün düşünürlerin (Negri, Sieyes, Schmitt, Arendt, Benjamin) üzerine kafa yorduğu bu konuda, çoğunlukla farklı biçimlerde ifade edilmiş olsa bile, kurucu iktidarı anayasal güçlerden ayrı tasavvur ettikleri, kurucu iktidarı doğal, bağımsız ve her türlü gücün, kayıtlamanın üzerinde bir karar alma mekanizması olarak tanımlamış olmaları Agamben'e göre yine de kurucu iktidarın egemen iktidardan (anayasal güçten) ne anlamda ayrıldığı konusunda bir bilgi sunmamaktadır. Bu durum karşısında Agamben kurucu iktidar kavramının siyasal bir kavram olmaktan çıkarak ontolojik bir kavram haline geldiğini ve dolayısıyla da kurucu iktidar sorununun 'potansiyelin tesisi' sorununa dönüştüğünü düşünmektedir. Böylece Agamben, çoğu kez yaptığı üzere, sorunu siyaset felsefesi alanından ilk felsefe alanına (siyasetin kendi ontolojik konumuna) taşımakta ve sorunun çözümü adına egemen yasaktan tamamen kurtulmuş bir kurucu iktidar tasavvur edebilmek için potansiyel ile edimsel arasındaki ilişkiyi farklı bir biçimde ele almayı önermektedir.

Potansiyel Ontolojisi Ve Kurucu İktidar

Aristoteles'in potansiyel ile edimsel kavramlarına yapılan bu göndermenin değeri şuradan kaynaklanıyor: Aristoteles, potansiyelin kendi özerk var oluşuna

çok önem vermiştir. Potansiyelin yalnızca edim ile var olduğunu savunan Megaralıların tersine Aristoteles, potansiyelin edimselden önce geldiğini ve edimseli belirlediğini ileri sürmektedir. Aristoteles'in bu konuda verdiği örneklerle anlatmak gerekirse, Kithara çalan bir müzisyenin bu aleti fiilen çalmazken bile bunu çalma kabiliyetine (potansiyeline) sahip olması ya da bir mimarın fiilen bu işi yapmazken bile kendi kabiliyetine sahip olması gibi. Bu örnekler Aristoteles için potansiyelin özerk varlığına işaret eder.

Aristoteles "bir şey niye var?" sorusuna, içinde var olma potansiyeli taşıdığı için vardır cevabını verir. Aristoteles'e göre bir şeyin gerçekten var olması için, edimsele dönüşme, yani somut olarak bilinebilir, görünebilir olma kabiliyetine sahip olduğu gibi, aynı şekilde edimsele dönüşmeme kabiliyetine de sahip olmalıdır. Hem olma hem de olmama potansiyelini aynı anda barındırmalıdır.

Burada sorulması gereken soru şudur: Bir potansiyelin, konumuz açısından bunun kurucu iktidar olma potansiyeli taşıdığını varsaydığımız egemenlik öznesi olduğunu düşünebiliriz, edimsele dönüşmeden bu potansiyele sahip olup olmadığını anlamak nasıl mümkün olacaktır?

Şiddet, siyaset, iktidar ve yasa arasındaki ilişkiler açısından bakıldığında potansiyel ile edimsel arasında var olan bu ilişki konuyu anlama adına önemli ipuçları sunmaktadır. Bu konudaki açıklamalara bakarak, egemenlik potansiyelinin "olmama" biçimiyle de var olabileceğini, yasanın edimsele dönüşme eğiliminde olan bir potansiyel olarak düşünülebileceğini söylemek mümkündür. Dönüşmeme kabiliyetine de sahiptir ve edimsele dönüşmeyerek de var olabilir. Bu durum yasasızlık hali de değildir. Agamben'e göre, bütün kavga edimsele dönüşmüş potansiyel form üzerine yürütülmektedir.

Yasa Dışı Şiddetin Kaynağı

Bu noktadan sonra tartışmayı şiddet-iktidar ve yasa arasındaki ilişki çerçevesinde sürdürebiliriz. Şiddetin nasıl ortaya çıktığı, ona yön veren ve kalıcı kılan unsurun ne olduğu ve nasıl olup da siyasetin şiddetle birlikte anılacak derecede iç içe geçtiği sorularını sorarak bu tartışmayı başlatabiliriz.

Neredeyse siyaset bilimi ile ilgilenmiş herkes iktidarı şiddet ile birlikte ve özdeşleştirerek anmıştır. Arendt bu gerçeğe şu şekilde işaret eder: "*Soldan sağa tüm siyasal kuramcılar arasında bir uzlaşmaya varılmış olduğunu çabucak göreceğiz: Şiddet, iktidarın en çok göze batan dışavurumundan daha fazla bir şey değildir*"(Arendt, 2003:47)

İktidar ve egemenliğin –yasal ya da meşru– şiddet araçlarıyla donatılmış olması ve şiddetle özdeşleşecek ölçüde de bu araçlara sıklıkla başvuruyor olması doğal olarak karşı şiddeti netice vermektedir.

Daha önce de değinildiği üzere, karşı şiddetin ortaya çıkışının gerçek ve en temel nedenleri, şiddetin öznesi olan kişi ya da grupların ne ölçüde siyasal yaşamın aktörü oldukları, kurucu paradigmanın oluşumunda ne kadar etkili oldukları ile

yakından ilgilidir. Konumuza esas teşkil eden kavramların diliyle konuşmak gerekirse, barındırdıkları kurucu iktidar olma potansiyellerini ne ölçüde yaşamsal düzeneklere yansıtılabildikleri ile ilgilidir. Kavramın tanımına dönecek olursak, kurucu iktidar hep birlikte (egemen iktidarın uyguladığı yasal şiddetin nesnesi olan halkın bütününe düşünebiliriz) eyleme iktidarı olarak düşünülmekte ve halkın egemenliği anlamında cumhuriyetin inşası böylece mümkün olmaktadır. Tam bu aşamada yani egemenlik dağılımının yapıldığı, kurgunun gerçekleşip artık eyleme gücüne geçileceği aşamada tanımlanan ve etkisi, varlığı dikkate alınanların, evrensel kümeyi ne ölçüde kapsadığı ya da temsil ettiği çok önemli hale gelmektedir. Çoğu kez bunun gerçekleştirilemediği anın sonrasında karşı-şiddetle tanışılır.

Bu bağlamda şiddet, kurucu paradigmanın inşası sürecinde kendi çıkarlarının ve varlıklarının ihmal edildiğini varsayan birey kümelerinin, iktidarın yeniden dağılımını sağlama isteğinin yansıma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu amacı gerçekleştirmek ve yasal çerçevede kalmak üzere öngörülen yöntemler de bulunmaktadır, ancak kabul etmek gerekir ki, her kurucu iktidar, kendinden sonra gelecek olan ve kendisinden türeyen tali iktidar sahiplerine korumak ve devamını sağlamak üzere bir 'statüko' emanet etmektedir. Bu açıdan, yasal sınırlar içerisinde öngörülen araçlar, statükonun değişmesini gerektiren talepleri karşılamaya çoğu zaman yeterli gelmemektedir. Bunun yeterli olduğu kimi zamanlarda ise bu araçların kullanımı ve elde edilmesi mümkün olamamaktadır; yasal ya da başka nedenlerden ötürü. Bütün bu açmazlar karşısında 'çaresizce' gidilen yolun adıdır şiddet.

Burada Austin'in performatif ve saptayıcı önermeler arasında yaptığı ayrımı referansla, kurucu iktidarın performatif bir edim gerçekleştirdiği ve bu açıdan kurucu iktidar öznesinin ediminin, bu edimin öznesi olarak kendisiyle olan ilişkisinin, saptayıcı önermelerde 'imza'yı atan öznenin eylemiyle olan ilişkisi gibi olmadığı söylenilebilir.

Zeynep Direk, bu ayrımı dikkate alarak, bilimsel bir metinde ifade edilen önermelerin değerinin o metni imzalayandan ayrılarak ya da kopartılarak kullanıldığında kaybolmayacağını söyleyerek Newton yasalarının, Newton tarafından imzalanmış olmalarına rağmen bu imza ile o yasaların doğruluk değeri arasındaki bağın rastlantısal ve ampirik düzeyde olduğunu söyler. Buna karşılık yerinde bir örnekle Atatürk imzasını T.C.'yi kuran edimden kopartmanın bu kadar mümkün ve kolay olmadığını, imzanın edimle bağının özsel bir nitelik taşıdığını ve rastlantısal hiçbir özellik taşımadığını söyler. Çünkü kuruluşun hakikati ya da sırrı performatif deneyimden ayrılabilir bir içeriğe sahip değildir.(Direk, 2005:29)

Bu anlayışı destekler mahiyette geçtiğimiz yıllarda ülkemizde eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in başlattığı "Vahdetin Hain mi? Değil mi?" tartışmaları esnasında 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in "En az 100 yıl daha Atatürk'ün referansına ihtiyacımız var. Belki bu sürede akıllanıp onun gösterdiği yolda ilerleriz... Bu yüzden Atatürk'ün yanışını çıkarmaya çalışmayın" şeklindeki çıkışının altını çizebiliriz.

Burada kurucu edime bağıllık ve onun bir yönüyle ardıllarına (tali iktidara) bıraktığı ‘emanet’e sadakat ve ihanet yasa karşısında şiddetin de salınım gösterdiği iki uç noktadır. Bu uç noktaların birinde ‘statüko’nun bekçileri, diğerinde ise düşmanları yer almaktadır. Bu bağlamda ülkemizde daima cumhuriyeti koruma-kollama görevi ve bu görevi kendine vazife bilmiş kurumlar ile bu görevin sürekliliğini sağlama almak bakımından da daima bir iç ve dış düşman tarifleri bulunduğu hatırlamakta yarar var. Yani yasa dışı şiddet, saldırgan karşı şiddet daima, ‘verili’ bir faktör kabul edilir. Bunun olmadığı bir ‘an’ bile söz konusu değildir.

Walter Benjamin bu salınımında tarafları yasa koyucu şiddet ve yasa koruyucu şiddet olarak konumlandırmıştı. Benjamin’in analizinde ‘yasa koruyucu şiddet’ geçerli olduğu sürece saldırgan karşı şiddeti bastırmak suretiyle ‘yasa koyucu şiddeti’ bastırılmış olmaktadır. Benjamin’e göre bu durum o zamana kadar yasa koymuş olan şiddetin yeni güçler tarafından ya da daha önce bastırılmış güçler tarafından yok edileceği ana kadar sürer.

Şiddeti iktidarla hep birlikte anılır kılan sırrın kaynağı buradadır. Her egemen iktidarın (Benjaminin analizine göre yasa koruyucu şiddet) kendini yani yasayı koruma hakkını meşru saymak durumundayız. Buna karşılık her toplumsal güç potansiyelinin (yasa koyucu şiddet olarak düşünülebilir) yasayı belirleme ya da en azından belirlenme sürecinde dikkate alınır olma zorunluluğu vardır. Bu her iki durum da siyasetin doğası gereği tarihsel olarak bu şekilde cereyan etmektedir. Şiddetin ortaya çıktığı yer, söz konusu meşruiyet ve zorunluluk arasındaki dengenin olmadığı yerdir. Bu dengenin ne ölçüde gerçekleştiğini yasa ve adalet kavramları arasındaki ilişkiyi irdelleyerek ölçebiliriz.

Yasa – Adalet İkiliği Ve Şiddet

Genel olarak bakıldığında adalet yasal çerçeve içerisinde var olabilen bir şey. Ancak bu yaklaşım pozitif hukuk açısından kabul edilebilir olsa bile, doğal hukuk açısından bunun gerçek bir adalet anlayışına varmadığı açıktır. Çünkü doğal hukuka göre adalet tarihsel ve kültürel dışında bir şeydir. Bu açıdan adil olmayan yasalar pekâlâ mümkündür. Yasa ve adalet arasında var olan bu ikilik, mevcut iktidarların karşılaştığı yasadışı şiddeti anlama açısından çok önemlidir. Şöyle ki;

Bir şiddet gösterisinin yasa dışı olduğunu söylemek pekâlâ mümkün iken, şiddetin mutlak surette haksız oluşunu yalnızca bu saptamayla kabul etmek mümkün değildir. Yasa ve adalet arasındaki ikiliğe dönecek olursak, şiddeti yasa dışı kılan sınırları çizen yasanın kendisinin ne derece adalete uygun olduğunu açıkça ortaya koymadıkça doğru bir hüküm verilmiş olamıyor. Burada şiddetin başvurduğu araçların gayri insaniliği ve aracın bizzat kendisinin yasa dışı oluşunun konumuz açısından hiçbir önemi yoktur. Önemli olan şiddeti sürekli kılan unsurun ne olduğunu anlayabilmektir. Arendt bu noktada şiddetin gerekçelerini göstererek haklılaştırılabileceğini ama hiçbir zaman meşru olamayacağını söyler.(Arendt, 2003:65)

Bu açıdan kurucu iktidarların mantığına bakıldığında meşruluklarının temelinde kendilerinden önceki yasa yer almaz çünkü bu yasayı tanımamaktadırlar. Bu durumda 'kurma' ediminin gerçekleştiği anda ne yasal, ne haklı ne de meşru olduklarına ilişkin hiçbir hüküm verilemez.

Başarılı bir devrimin, bir devletin başarılı bir şekilde kurulmasının koşulu, kurucu performatifin, kendi şiddetinin geriye bakınca anlamlı, zorunlu ve meşru görülecek şekilde okunmasını sağlayacak yorumlama modellerini üretmesidir. Bir devleti kuran performatif, bir gelecek yoluyla kendini geleceğe fırlatarak, gelecek kuşaklara emanet ederek, bir bumerang hareketiyle şimdisini meşrulaştırır. (Direk, 2005:132)

Yukarıda değinilen Vahdettin hain mi değil mi? tartışması bu açıdan da verimli bir örnek gibi görünüyor. Gerçekten de Vahdettin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hemen öncesindeki 'egemen'dir. Yani Türkiye Cumhuriyetinden önceki 'yasa'dır. Dolayısıyla da gelecek kuşaklar açısından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki haklılık, meşruluk ya da her neyse, bir önceki zamanın bunu doğrulayacak şekilde yorumunu zorunlu kılmaktadır. Bülent Ecevit, bu zorunluluk gereği Vahdettin'in 'hain' olarak yorumlandığını ifade etmiş ve tarihsel şartlar açısından bunun kabul edilebilir olduğunu söylemiştir.

Kurucu iktidarların kendi yasallıkları ya da meşruluk ve haklılıkları adına 'önce'ye ilişkin yorumlarının bulunması hep olagelen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Ancak yalnızca bununla sağlam bir zemin oluşturulması da düşünülemez. Sürekli ve yasal (kabul edilen, onaylanan) bir iktidara kavuşabilmek için daha başka ve temel kurgulara ihtiyaç vardır. Aksi durumda karşı şiddet olarak dirençle karşılaşılması kuvvetle muhtemeldir.

Kurucu performatifin şiddetinin görünmez hale gelmesi, yasanın gelecekte kendisini anlaşılır ve haklı kılan akli modelleri üretebilmesine, bu modeller içerisinde ayrımcılığı dışlayabilmesine bağlıdır. Yoksa yasanın hep "gelecek" bir şey olması ve otoritesinin hep tehdit altında bulunması kaçınılmazlaşır. Yasanın ayrımcılığının açtığı kapı, kuruluşta bastırılmış olanın adalet talebiyle geri dönmesine yol açar.(Direk, 2005:133)

Görüleceği üzere yasal olmakla birlikte adil olamayan egemenlik paradigması kaçınılmaz bir şekilde, dışlananlar tarafından üretilen karşıt paradigmlar tarafından 'egemenlik talebi' ile en hafifinden rahatsız edilirler. Bu durum, kuruluş esnasında anayasanın (Sieyes'in söylediği anlamda bir toplumun ana yapısı anlamında anayasa) ayrımcılığa kapı açmış olmasından ve dışarıda bıraktıklarının etki gücünün nisbi olarak fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemiz açısından bakıldığında otuz yıla yakın bir zamandır neredeyse aralıksız olarak süren bir karşı-şiddet gösterisine 'terör' formatıyla (PKK terörü) tanık olmaktadır. Son otuz yılda bu biçimiyle ortaya çıkan 'başkaldırı' elbette öncesinde farklı biçimlerde uç vermiştir. Ama kabul etmek gerekir ki hiçbir şey, şiddet kadar dikkati çekmemektedir. Bu olayda yapılan eylemler, işlenen cinayetler

ve insanlık dışı durumları istisna ederek, yalnızca eylemi sürekli kılan ve onu devam ettiren beslenme kaynağının ne olduğu sorunu üzerine düşünülecek olursa karşılaşılan manzara özetle şöyledir:

Egemenlik ve menfaat paylaşımında dikkate alınmamış yığınların (bireylerin toplamından oluşan bir halk kitlesi) kendi varlıklarını hissettirme ve kabul ettirme çabası. Daha önce de değinildiği üzere, bu çabanın yasal çerçevede de yöntem olarak bir karşılığı elbette bulunabiliyor ama bunun ne ölçüde mümkün olduğu konusu –en azından yakın bir geçmişe kadar– sanırım herkesin kabul edeceği gibi oldukça müphemdi. Diğer taraftan şiddetin ikna ediciliği de bu yöntemi ayrıca câzip kılmaktadır. Arendt, *Amerikada Şiddet Raporu; Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesi konulu ulusal komisyon raporundan* alıntıladığı ilginç bir saptamayı not eder: “Geniş halk desteği sağladıklarında kaba güç ve şiddet toplumsal denetim ve ikna açısından daha başarılı teknikler olarak görünüyor”(Arendt, 2003:30)

Şimdilerde Kürt kökenli vatandaşlara tanınan kimi haklar için ortalama bir Kürt vatandaşın zihninde, başvuru şiddetin bu hakların tanınmasında azımsanmayacak bir payı olduğu saptaması hissedilir bir yer tutmaktadır. Bütün bu kimlik tartışmaları, anadilde eğitim, yazı-çizi gibi konuları gündeme getiren, tartışılır kılan aracın ne olduğu konusunda ‘karşı şiddet’ uygulamalarının hiçbir katkısı yoktur demek oldukça yanlış bir çıkarsama olacaktır. Bu bir bakıma, masanın dışında tutulanların masaya yeniden entegre edilme sürecidir. Bu entegrasyona masanın sahipleri (egemen iktidar sahipleri)’nin dirençleri çok yüksek olursa, dışlanmış olanların başka bir masaya dâhil olmaları da olasıdır. Bugün Türkiye Cumhuriyetinin resmi dış politikası olarak Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması, Bağımsız Kürt devletinin Kuzey Irak’da kurulmaması gibi tezler, hep o kurulacak olan yeni masaya dâhil olma ihtimali bulunan, dışlanarak içeride tutulan kitle adına duyulan kaygıdan kaynaklanmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki, iktidar ne denli çoğulcu ve katılımcı olursa doğası gereği kullandığı şiddet o denli uç’dan uzaklaşacak demektir. Çoğunluğun iktidarını kullanmayı reddetmesi, çoğunlukla bir şiddetin bastırılması, başka bir şiddete başvurmayı gerektirmesindedir. Bu durum şiddet sarmalı dediğimiz şeye götürür bizi.

Öte yandan her iktidarın bir tabana gereksinim duyduğu da bir gerçektir. Arendt totaliter rejimlerin dahi hafiye teşkilâtı, gizli polis uygulamaları örneğinde olduğu gibi bir tabana gereksinim duyduklarını söyler. Bütün sorun söz konusu tabanın ne olduğu, iktidarın kullanım alanını ne ölçüde kapsadığıdır.

Konuyu anlamak açısından elverişli bir örnek yakın geçmişte İngiltere’de yaşandı, ancak, gerek etkileri ve gerekse de gördüğü reaksiyonla daha açıklayıcı örnek 2005 yılı kasım ayında Fransa’da meydana geldi. Başkent Paris’in varoş tabir edilen şehrin kenar yerleşim birimlerinde yaşayan ve çoğunluğunu Kuzey Afrikalı genç-fakir-işsiz-siyah gençlerin oluşturduğu isyan dalgası bir kere daha göstermiştir ki, iktidar ve egemenlik dağılımında dikkate alınmayan toplumsal potansiyeller, yığılan toplumsal enerji olarak bir vakitte ‘şiddet’ biçiminde uç

veriyor. Paris'i ve artçı etkileriyle bir kısım yakın çevreyi de günlerce alev alev yangın yerine çeviren bu isyan dalgası 'özgürlük, eşitlik ve kardeşlik' isyanıydı. Tıpkı 1789 Fransız Devriminde olduğu gibi. Demek ki isyan edenler kendilerini diğerleri kadar özgür ve eşit hissetmiyor, diğerleri tarafından kardeşliğe kabul edilmiyordu. Bu taleplere karşılık dönemin Cumhurbaşkanı Chirac "*Kökenimiz ne olursa olsun hepimiz bu Cumhuriyet'in çocuklarıyız. Aynı sorumlulukları kabul ederken aynı hakları talep edebiliriz. Herkesin saygıya ve eşit olanaklara hakkı var*" derken aslında neyin olması gerektiğini söylüyordu. Şu anda Chirac'ın makamını işgal eden Sarkozy ise o zaman İçişleri Bakanı sıfatıyla "*Valilerden, aralarında oturma izni de olsa mahkûm olmuş kimselerin, Fransa topraklarından derhal sınır dışı edilmelerini*" talep ederek gerçekte isyan edenlerin cumhuriyetin çocukları olarak görülmediklerini de itiraf etmiş oluyordu. Sarkozy diğer taraftan da cumhuriyetin ne kadar güçlü olduğunu isyancılara göstermek zorunluluğundan söz etmekteydi.

Pariste meydana gelen olaylar duruldu, İngiltere'de ki de. Nitekim durulacaklar da. Ancak, bu olayların gösterdiği çok temel bir konu yeniden gündeme gelmiş oldu: Ayrımcılık, mutlaka ama mutlaka karşı şiddeti doğurur. Bireyler, son tahlilde kendilerinin de hakkı olan bir dünyanın ellerinden alınmasına isyan etmektedirler.

Sonuç

İnsanların neden şiddete bir araç olarak başvurduğu üzerine sakince düşünüldüğünde, sahibi olduğu ya da olmak durumunda bulunduğu bir iktidar düzeneğinde, kendisine asla yer açılmamış olan ve bu konuda yakın gelecekte de bir değişme umudu görmemiş olanların kendi varlıklarını en kısa sürede ve biçimde ortaya koymaya olanaklı bir araç olmasının şiddeti sıklıkla başvurulan cazip bir araç haline getirdiğini söyleyebiliriz. Meşru şiddet kullanma tekeline sahip iktidarların, bu tekeli kullanma sıklıkları ve biçimleri de diğer taraftan yine yasa dışı şiddetin ortaya çıkış zamanını ve kapsadığı alanı yakından ilgilendirir.

İktidarın tekelinde olan yasal şiddetin sınırının başladığı yer, 'teba'nın sınırının bittiği yer olması, yasa dışı şiddeti görünür olmaktan çıkarır. Ancak, sınırın daha beride çizilerek, bir kısım bireylerin dışlanmak suretiyle içeriye (şiddetin sınırlarına) dâhil edilmesi halinde, iktidar sahasından dışlanarak yasal şiddetin uygulanma sahasına dâhil edilen kitle yasa dışı şiddetin potansiyel öznesini oluşturmaktadır. İktidar düzeneğinin inşası esnasındaki katılımcılık ve çoğulculuk, bunun gittikçe belirginleştiği bir yönetim anlayışının olup olmadığı bu sınırı ve sınırın öteki yakasında kalanları tayin eder. Bu açıdan, kurucu iktidar ve şiddet sarmalı arasında kaçınılmaz ve çok kuvvetli bir bağ bulunmaktadır.

KAYNAKÇA:

Kitap

1. Direk, Z. (2005). Başkılık Deneyimi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
2. Gözler, K. (1998). Kurucu İktidar. Bursa: Ekin Yayınları

Çeviri Kitap

1. Agamben, G. (1995). Kutsal İnsan. Çev.: İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
2. Arendt, H. (1969). Şiddet Üzerine. Çev.: Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları
3. Rousseau, Jacques J. (2004). Toplum Sözleşmesi. Çev.: M.Tahsin Yalım. İstanbul: Devrin Yayınları
4. Schmitt, C.(1996). Siyasi İlahiyat. Çev.: Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi
5. Sieyes, Emmanuel J. (2005). Üçüncü Sınıf Nedir. Çev.: İsmet Berkan. Ankara: İmge Kitabevi